

- 4) підтримувати віру у власні сили і висловлювати співчуття при невдачах;
- 5) створювати ситуації успіху, інколи покладаючись на ризик та інтуїцію: найімовірніше, що саме це допоможе зробити справжнє відкриття.

Креативність як мета професійної підготовки майбутніх педагогів прогнозує формування творчої особистості в усіх видах діяльності, діалогічну взаємодію та спілкування, перебування креативного стилю діяльності студентів з оволодіння знаннями природничих дисциплін.

Отже, у наукових дослідженнях креативності все більше поширюється думка про те, що здатність до креативності не виняткове явище, притаманне видатним діячам науки, техніки й культури, а, навпаки, таке, що певною мірою характеризує всіх людей. Окрім того, цю здатність можна виявляти, стимулювати та розвивати цілеспрямовано, підвищуючи ефективність продуктивної діяльності майбутніх педагогів природничих дисциплін і використовувати креативний потенціал на користь самої людини та суспільства.

Література

1. Айзенк Г. Ю. Интеллект: новый взгляд / Г. Ю. Айзенк // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 111–131.
2. Берштейн М. С. Психология научного творчества / М. С. Берштейн // Вопросы психологии. – 1965. – № 3. – С. 156–164.
3. Гилфорд Дж. Структурная модель интеллекта / Джо Пол Гилфорд. – М.: Прогресс, 1965. – 14 с.
4. Дружинин В. Н. Психология общих способностей (интеллект, обучаемость, креативность) / Владимир Николаевич Дружинин. – СПб.: Питер, 1999. – 368 с.
5. Реут Д. Сладкое проклятие креативности. Когнитивный анализ и управление развитием ситуаций (CASC2001). Труды 1-й международной конференции (г. Москва, 11–12 октября 2001 г.). – Т. 3. – М.: Институт проблем управления РАН. – С. 91–123.
6. Торшина К. А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии / К. А. Торшина // Вопросы психологии. – 1998. – № 4. – С. 123–132.
7. Туник Е. Е. Диагностика креативности. Тест Торренса. Методическое руководство / Е. Е. Туник. – СПб.: Иमतон, 1998. – 78 с.

УДК [378.015.311:004] (043.3)

Олена Шайкіна

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ КУЛЬТУРИ КОРИСТУВАННЯ КІБЕРПРОСТОРОМ

Шайкіна О. О. Педагогічні технології виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором.

У статті розкрито зміст педагогічних технологій виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором: 1) профілактична педагогічна технологія спрямована на запобігання формування у студентської молоді комп'ютерної залежності; 2) педагогічна технологія зниження і подолання комп'ютерної залежності розроблена для студентів, які вже мають таку залежність.

Ключові слова: культура користування кіберпростором, естетотерапія, кіберзалежність, арт-терапія, емоційне насичення.

Шайкіна Е. А. Педагогические технологии воспитания у студенческой молодежи культуры пользования киберпространством.

В статье раскрыто содержание педагогических технологий воспитания у студенческой молодежи культуры пользования киберпространством: 1) профилактическая педагогическая технология направлена на предотвращение формирования у студенческой молодежи компьютерной зависимости; 2) педагогическая технология снижения и преодоления компьютерной зависимости разработана для студентов, которые уже имеют такую зависимость.

Ключевые слова: культура пользования киберпространством, эстетотерапия, киберзависимость, арт-терапия, эмоциональное насыщение.

Shaykina E. A. Pedagogical technologies of student youth culture of cyberspace usage formation.

The author of the article examines pedagogical technologies of student youth culture of cyberspace usage formation: 1) The preventive pedagogical technology is directed at prevention of computer dependence formation at student youth; 2) Pedagogical technology of decrease and overcoming of computer dependence is developed for students who already have such dependence.

Key words: culture of cyberspace usage, aesthetic therapy, cyberdependence, art therapy, emotional saturation.

Створення інформаційних технологій, як і поява самого комп'ютера, вселяло оптимістичні очікування інтелектуальній еліті суспільства, оскільки нові технології завжди визначали прогресивні тенденції в соціумі. Віртуальний простір розширює можливості спілкування, полегшує доступ до інформації, за правильного використання сприяє розширенню інтелектуальних можливостей людини. Проте з появою кіберпростору з'явилися і нові проблеми. На сучасному етапі однією з найактуальніших проблем у світі є проблема комп'ютерної залежності.

Найбільш активним користувачем кіберпростору є студентська молодь, яка складає групу ризику щодо формування комп'ютерної залежності. Виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором може стати шляхом розв'язання проблеми взаємодії людини з віртуальним простором.

Питання про перехід з реального світу у віртуальний і з віртуального в реальний мало вивчено. Переважно точаться дискусії про негативний або позитивний вплив кіберпростору на психіку людини. Достатня кількість робіт присвячена філософському і теоретичному аналізу питання.

Прикладному аспекту окресленої проблеми присвячені роботи Є. Зубарева [3], І. М'ясникової [6], С. Шапкіна [8]. Вони розглядають комп'ютерну діяльність як навчальний, формувальний, діагностувальний, психотерапевтичний і реабілітаційний методи.

Соціологи говорять про появу нового суспільного класу – інтелектуальної еліти, що взаємодіє з кіберпростором. У суспільній свідомості складається соціальний стереотип представника цього класу. Це людина, як правило, схильна до інтелектуальної діяльності, має свою систему ціннісних орієнтацій, що багато в чому відрізняється від загальноприйнятих.

Психологи і соціологи констатують факт зміни свідомості вже цілого покоління, що, безумовно, спричиняє зміни суспільної свідомості і ієрархії цінностей усього суспільства.

Глобальна комп'ютеризація суспільства актуалізує проблему запобігання та подолання комп'ютерної залежності у користувачів; окреслена тема турбує всю світову спільноту.

Однією з головних проблем, з якими нам доводиться стикатися під час роботи щодо виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором, – це дилема між необхідністю зробити кіберпростір частиною свого життя і побоювання розвитку комп'ютерної залежності у себе і своїх близьких.

Мета статті – розкрити педагогічні технології виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором.

Ми пропонуємо розглянути способи профілактики і попередження розвитку комп'ютерної залежності в користувачів.

У різних країнах світу існують центри щодо надання психологічної допомоги в зниженні і подоланні комп'ютерної залежності. Всі вони пропонують змінити соціальне середовище аддикта, тобто помістити його в спеціально створені умови, які повністю забороняють доступ до комп'ютера й істотно змінюють соціальне оточення клієнта. У такій ситуації людина відчуває подвійну дезадаптацію: вона долає кіберзалежність і пристосовується до нового соціального середовища.

Ми пропонуємо розв'язання проблеми комп'ютерної залежності без ізоляції від звичного соціального оточення.

Розроблені педагогічні технології виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором є цілісною системою, яка враховує психологічні особливості взаємодії людини з кіберпростором.

Профілактична педагогічна технологія, спрямована на запобігання формування у студентської молоді комп'ютерної залежності.

Профілактична педагогічна технологія передбачає:

- забезпечення емоційного благополуччя студентів;
- формування високої духовної культури студентської молоді;
- розширення соціального досвіду студентів;
- організацію спеціальної роботи з виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором.

Використання естетотерапії в процесі виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором.

Ефективною методикою в роботі, спрямованій на виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором, з нашої точки зору, є бібліотерапія, оскільки художня література естетично відображає природні й суспільні явища, духовне життя особистості та її чуттєву сферу, світоглядні позиції й повсякденність свідомості в художньому слові. У різних своїх жанрах література охоплює різні сфери життя людини через драматичне відтворення дійсності, епічну оповідь про події, ліричне саморозкриття її внутрішнього світу, тим самим створюючи нову реальність у свідомості студентів, змушуючи їх не сприймати готової кіберреальності, а на основі свого інтелектуального та емоційного досвіду творити власну реальність, породжену емоційними реакціями на літературно-художні образи.

Певні традиційні психотерапевтичні методи адаптовано до роботи з виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором. Бібліотерапія – один з таких методів.

На думку І.М'ясникової [6], бібліотерапія є синтезом психолого-педагогічного і літературного підходу до проблеми особистості. Цей метод є частиною естетотерапії, розвитку якої присвячені роботи О. Кузнецова [4].

Естетизації особистості як духовного складника цілісності розвитку людини, що становить присвячені роботи відомих українських науковців І. Беха [2], Г. Шевченко [9]. Естетика допомагає зберегти духовну цілісність особистості, сформувані особливий світогляд і систему цінностей людини.

Виходячи з теорії діяльнісного підходу О. Леонт'єва, бібліотерапія може бути використана не тільки з виховною метою, але й з діагностувальною для оцінки процесу із зміни особистісних якостей [5, 87].

У роботі з кіберзалежними студентами ми використовували метод бібліотерапії для формування і розвитку особистісних якостей, що перешкоджають формуванню комп'ютерної залежності.

На сучасному етапі виокремлюють три напрями розроблення окресленого методу.

1. *Бібліознавчий напрям.* Прихильники цього напрямку сприймають книги як чинник, що відволікає особистість від проблем, допомагає пережити внутрішній дискомфорт. Керування читанням клієнта вони не здійснюють. Близько 80 % робіт зарубіжних науковців належать до цього напрямку. Істотним недоліком такої позиції є те, що наші бібліотеки і книжкові магазини, як правило, універсальні і значну їх частину складають так звані «книги для легкого читання» (белетристика). За самостійного вибору студент не завжди зможе співвіднести художній текст із власними особистісними проблемами. До того ж в такому випадку від нього вимагається достатній рівень знання світової класичної літератури.

2. *Психологічний напрям.* Прихильники цього напрямку розглядають окреслений метод як компонент психотерапії і не беруть до уваги естетичні функції літературного твору. Вони виокремлюють психологічні моменти тексту і абсолютно не працюють над його художнім змістом. Цей напрям отримав широке розповсюдження в Німеччині.

3. *Психолінгвістичний напрям.* На наш погляд, це найбільш перспективний напрям. Його прихильники вважають бібліотерапію як рівноправну частину психотерапевтичного і виховного впливу на студента.

Дослідивши особистісні риси людини з ознаками комп'ютерної залежності, ми виокремлюємо риси, які сприяли розвитку кіберзалежності. На цих особливостях особистісного розвитку ми акцентуємо увагу і, добираючи книги, керуємося принципом психотерапевтичної дії твору (переважно седативним, стимулюючим). У доборі літератури для подібного читання враховується і психотерапевтична ситуація, у якій перебуває студент.

За рідкісним винятком, ефективність цього методу вища за умов групової психотерапії, коли студенти з однаковими проблемами обговорюють прочитаний твір.

Добираючи літературу для роботи з конкретною людиною, ми керуємося такими принципами:

1. *Доступність викладення інформації.* Книга повинна відповідати рівню розвитку студента, тобто бути, з одного боку, достатньо складною, з іншого, – рівень цієї складності обов'язково має бути позитивний для читача. Якщо твір буде дуже простим, він не викличе інтересу й необхідного емоційного переживання. Якщо твір буде надзвичайно складним для студента, він просто не зрозуміє прочитаного.

2. *Герой твору має бути цікавим студенту.* У цьому випадку бажаною є навіть подібність студента до героя твору (вік, соціальний статус, спільність інтересів тощо).

3. *Подібність ситуації в художньому творі з ситуацією, у якій перебуває герой.* Через книгу ми намагаємося звернутися до тих проблем і ситуацій, які спотворили особистісний розвиток студента і показати йому шляхи розв'язання цієї проблеми. Крім того, естетотерапевтичний підхід допомагає читачеві знайти найбільш прийнятні для нього способи розв'язання внутрішніх проблем.

Ураховання останнього принципу особливо важливе, оскільки має провідне значення у розв'язанні внутрішньо-особистісного конфлікту.

Під час реалізації методу бібліотерапії студент обов'язково веде читацький щоденник. Цілі щоденникових записів:

- відстежування процесу суб'єктивної інтерпретації художніх творів;
- проведення паралельного аналізу літературного твору з самоаналізом студента (у такий спосіб ми пропонуємо клієнтові звернутися до вивчення свого внутрішнього світу);
- використання літературного щоденника з діагностувальною метою для об'єктивної оцінки процесу перебігу й ефективності бібліотерапії.

Бібліотерапія може проводитися в індивідуальній і груповій формі.

Під час індивідуальної роботи з кіберзалежним студентом ми пропонуємо йому план читання з подальшим спільним аналізуванням прочитаного і саморефлексією літературного щоденника.

Групова бібліотерапія надає змогу обговорити проблему, проговорити її і осмислити її. Найбільш прийнятний кількісний склад групи 5–7 осіб. У формуванні груп слід ураховувати міру начитаності, інтереси і рівень розвитку членів групи. Невеликі твори, як правило, читаються під час групового заняття. У процесі обговорення прочитаного студенти беруть участь у дискусіях, у яких проговорюються проблеми, формується вміння слухати іншого, враховувати іншу точку зору. У постійних групах виявляється структура міжособистісних стосунків, визначається підхід студентів до читання художньої літератури.

Як показує досвід, під час використання бібліотерапії у студентів, які мало читають, з'являється інтерес до читання. Наголошено на факті, що людина з високим рівнем естетичного розвитку рідко опиняється в групі ризику в аспекті кіберзалежності.

Використання методики перенесення віртуального світу в реальний й емоційного насичення в процесі виховання культури користування кіберпростором.

Авторська методика перенесення віртуального світу в реальний ґрунтується на теорії про его-розпад на «Я-реальне» і «Я-ідеальне». Т. Ахрямкіна звертає увагу на те, що збільшення дистанції між ними призводить до посилення дезадаптації і порушень у психічній сфері [2, с. 107]. Сутність розробленої методики полягає в спробі максимально наблизити «Я-реальне» і «Я-ідеальне» шляхом перенесення віртуального світу в реальність, залучення студентів до таких ситуацій та видів творчої діяльності, які розкривають яскраві позитивні сторони реального світу і протиставляють його віртуальному.

Розроблено програму заходів, у яких комп'ютерно залежні особистості отримували нові сильні позитивні емоції і враження від реального життя (екзотичний туризм, екскурсії, концерти, спектаклі, виставки, спортивні і творчі змагання тощо). Подібні заходи сприяють гармонійному розвитку особистості в юнацькому віці, підвищують рівень її соціалізації, контакти з людьми різних професій, національностей, різного віку, соціальних прошарків, тим самим формуючи соціальний досвід особистості, розширюючи коло спілкування студентів.

В аддиктів до моменту звернення за психолого-педагогічною допомогою були присутні практично всі ознаки кіберзалежної особистості. Випробувані були абсолютно байдужі до сімейних контактів, успішності в навчанні, до свого здоров'я. Студенти, у яких була виявлена комп'ютерна залежність, надмірно довго сиділи за комп'ютером: спостерігалася втрата відчуття часу. У кіберзалежних студентів швидко з'являлася втома, дратівливість, перепади настрою. Вони скоротили реальне спілкування до мінімуму і віддавали перевагу виключно комп'ютерній діяльності. Як і личить аддиктам, повністю заперечували у себе наявність комп'ютерної залежності.

Проведена психологічна експертиза показала, що у студентів з комп'ютерною залежністю наявні проблеми у спілкуванні (вони хотіли, але не вміли спілкуватися) і, як наслідок цього, висока тривожність (зумовлена ще й віковими особливостями). Соціальні контакти мали для випробуваних велике значення, але в спілкуванні вони часто виявляли черствість і жорсткість щодо оточуючих. При цьому випробувані достатньо конформні особи. Вони безініціативні в

реальному спілкуванні й самостійністю не відрізняються. Спостерігалася внутрішня конфліктність, пов'язана з формуванням Я-концепції.

Як наслідок, у студентів, що мають комп'ютерну залежність, виникло відчуття дискомфорту в реальному світі, і вони змінили його на комфортніший віртуальний світ. На світ, у якому можна нехтувати складнощами процесу спілкування, де немає оцінки соціально значущих людей, де можна знехтувати моральними й етичними категоріями. І якщо щось не вийде, у віртуальному світі завжди є друге і третє життя.

Проблема комп'ютерної залежності – це ще і проблема довіри. Якщо людину одурювали або зраджували (у його розумінні), він вибиратиме ті стосунки, які точно застрахують його від подібних емоційних втрат.

Слід зазначити, що аддиктам в період нашої роботи не заборонялася комп'ютерна діяльність. Поступово скорочувався час перебування студентів у віртуальному просторі до однієї години на добу (такий термін вважається оптимальним для перебування людини у віртуальному просторі без ризику потрапити у кіберзалежність). Окрім цього, студентам було запропоновано використовувати комп'ютер з іншою метою: пошук інформації та її відбір для виконання домашнього завдання, оформлення матеріалу до проєктів, набір тексту. Отже, комп'ютер з джерела насолоди перетворився на знаряддя інтелектуальної діяльності, іноді і з елементами рутини. Цей метод засвідчив великий відсоток ефективної дії в знятті комп'ютерної залежності.

Важливий чинник у терапевтичній діяльності – це зміна стосунків й емоційного фону в сім'ї.

Батьки студентів цілеспрямовані, практичні люди з освітою, що забезпечує високу конкурентоспроможність на ринку праці, соціально успішні. Але, як досить часто буває в таких сім'ях, дуже мало приділяли уваги дитині, часто компенсували брак цієї уваги матеріальними благами.

Зіткнувшись з проблемами своїх дітей, в аналізованому випадку батьки переглянули своє ставлення до сімейної ситуації, що сприяло створенню в сім'ї більш комфортної емоційної атмосфери для дітей. Цей чинник у нашій роботі можна поставити на перше місце за значущістю, оскільки виховання дітей починається з виховання їх батьків.

Використання арт-терапії в процесі виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором.

Відома методика арт-терапії є ефективною і тому широко використовується в сучасній практичній психології. До педагогічної технології ми внесли такі адаптовані елементи арт-терапії:

- використання вже наявних творів мистецтва шляхом їх аналізу й інтерпретації студентом (пасивна арт-терапія);
- спонукання студентів до самостійної творчості, при цьому творчий акт розглядається як основний виховний чинник (активна арт-терапія);
- одночасне використання першого і другого елементів;
- акцентування ролі вихователя, його взаємин із комп'ютерно залежною особистістю в процесі спільної творчості.

Цей метод використовується у профілактичній роботі із студентською молоддю задля виховання в неї культури користування кіберпростором.

В арт-терапії людям пропонують різноманітні заняття образотворчого і художньо-прикладного характеру (малюнок, графіка, живопис, скульптура, дизайн, дрібна пластика, різьблення, випалювання, гобелен, мозаїка, фреска, всілякі вироби з хутра, шкіри і тканин тощо), які спрямовані на активізацію спілкування з психотерапевтом у групі. Мета цього підходу – більш яскраве, виразне висловлення своїх переживань, проблем, внутрішніх суперечностей, а також творчого самовираження.

Подібний принцип простежується і в прийомі з перегляду й обговорення художніх фільмів (найбільш доцільними є фільми жанру «проблемного кіно»).

Другий напрям припускає розкриття творчого потенціалу особистості студента. При цьому вид творчої діяльності студент вибирає самостійно. Процес творення промовляється і обговорюється на всіх етапах. Психотерапевт має можливість за допомогою методу аналізу продуктів діяльності діагностувати стан особистості на певний момент, а також, використовуючи основні положення проєктивних методик, відстежувати динаміку впливу арт-терапії на особистість студента.

Наступний напрям є більш складним, ніж перші два. У процесі арт-терапії доводиться задіювати як репродуктивний, так і продуктивний види уяви. Аддикту пропонується по-новому підійти і частково привнести своє у вже існуючий витвір мистецтва. Прикладом може слугувати завдання написати продовження відомого літературного твору (продовження повісті О. Пушкіна «Дубровський»). Пропонується і завдання такого типу – написати літературний твір або художнє полотно із загальновідомою (відомою студенту) назвою (І. Тургенєв «Батьки і діти», Рембрандт «Нічна варта»), але зі своїм сюжетом.

Останній напрям передбачає використання творчої діяльності для встановлення більш тісного емоційного контакту між викладачем і студентом. Вона сприяє персоналізації особистості викладача.

Отже, ми можемо говорити про можливість використання арт-терапії для роботи зі студентами, що мають кіберзалежність.

У процесі впровадження розроблених педагогічних технологій виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором ми дійшли висновків про те, що: для подолання комп'ютерної залежності немає необхідності позбавляти комп'ютерно залежну особистість звичного соціального оточення; проблема комп'ютерної залежності особистості перебуває в тісному взаємозв'язку з проблемою особистісної дезадаптації в соціумі; корекція особистісних якостей комп'ютерно залежної особистості змінює її ставлення до віртуального і реального простору на користь останнього; проблема комп'ютерної залежності особистості має соціальне коріння і відповідно піддається розв'язанню тільки в контексті зміни стосунків комп'ютерної залежної особистості з навколишнім середовищем.

Специфіка змісту розроблених педагогічних технологій зумовлює й особливі вимоги до викладачів, які беруть участь у роботі, спрямовані на виховання у студентської молоді культури користування кіберпростором. Викладачі мають постійно враховувати особливості і спрямованість розвитку духовно-моральної сфери суб'єкта комп'ютерної діяльності (студентська молодь), знати внутрішні психолого-педагогічні механізми, які зможуть забезпечити виховання культури користування кіберпростором, володіти методами й засобами, які активізують розвиток у студентської молоді культури користування кіберпростором.

Література

1. Ахрямкина Т. А. Психологические аспекты изучения проблемы поведенческой аддикции / Т. А. Ахрямкина, Н. А. Добровидова, Т. П. Жарикова // Психология в вузе : научно-методический журнал. – 2008. – № 2. – С. 80–85.
2. Бех І. Д. Особистісно-орієнтований виховний процес – сходження до людяності / І. Д. Бех // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992–2002. – 2002. – № 1. – С. 69–83.
3. Зубарев Е. Ю. Приключенческие компьютерные игры в работе психолога [Электронный ресурс] / Е. Ю. Зубарев. – Режим доступа к журналу: <http://www.medicinform.net>.
4. Кузнецов О. Н. Методические подходы к изучению чувства времени у человека / О. Н. Кузнецов, А. И. Алехин, Т. В. Самохина, Н. И. Монсеєва. – М. : Логос, 2001. – 140 с.
5. Леонтьев А. А. Педагогическое общение / А. А. Леонтьев. – М. : Начальник, 1996. – 250 с.
6. Мясникова И. Л. Психология отношений [Электронный ресурс] / И. Л. Мясникова. – Режим доступа к журналу : <http://www.koob.ru/myasishev-v1>.
7. Психотерапевтическая энциклопедия / под ред. Б. Д. Карвасарского. – СПб. : Питер, 2000. – 1024 с.
8. Шапкин С. А. Компьютерная игра: новая область психологических исследований / С. А. Шапкин // Психологический журнал. – 1999. – № 1. – С. 86–102.
9. Шевченко Г. П. Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва / Г. П. Шевченко. – Луганськ, 2008. – 256 с.

УДК 374 (71)

Оксана Юр'єва

ДІЯЛЬНІСТЬ ЖІНОЧИХ ЦЕНТРІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ КАНАДИ

Юр'єва О. Ю. Діяльність жіночих центрів у вищих навчальних закладах Канади.

У статті досліджується діяльність жіночих центрів в університетах Канади та їх роль у реалізації гендерної освіти. Було проаналізовано мету, завдання та основні напрямки їх діяльності. У результаті дослідження було виявлено, що гендерні ініціативи реалізуються переважно з жіночої точки зору, а чоловічі інтереси представлені досить обмеженою кількістю відповідних центрів.

Ключові слова: жіночий центр, гендерна освіта, соціальна справедливість, напрямки діяльності центрів.